

ЖАНРОВИЙ ДІАПАЗОН ДРАМАТУРГІЧНИХ ТВОРІВ ІВАНА КАРПЕНКА-КАРОГО

Григораш Дарія

І курс ОР магістр,
Навчально-науковий інститут мистецтв.

Науковий керівник – доцентка кафедри
сценічного мистецтва і хореографії,
кандидатка мистецтвознавства

Прокон'як В.Б.

Драматургічна спадщина Івана Карповича Тобілевича, відомого під псевдонімом Іван Карпенко-Карий, становить унікальне явище в історії української літератури. Письменник створив понад сорок п'єс, які репрезентують широкий жанровий спектр – від легких водевілів до глибоких соціально-психологічних драм. Саме жанрова багатоманітність дозволила драматургу охопити різні аспекти українського суспільного життя другої половини ХІХ століття, відтворити соціальні типи епохи та змоделювати конфлікти, актуальні для тогочасної дійсності. Драматург працював у перехідний період, коли українська сцена потребувала оновлення репертуару, відходу від етнографічної описовості та наближення до європейських художніх стандартів [2].

Ранній період творчості Карпенка-Карого позначений зверненням до побутової комедії – жанру, що домінував на українській сцені 1870–1880-х років. П'єси «Бурлака», «Мартин Боруля» «Сто тисяч» репрезентують класичні зразки цього різновиду. Побутова комедія у трактуванні драматурга ґрунтується на зображенні повсякденного життя селян та міщан, конфліктах між поколіннями, зіткненні традиційних цінностей із новими соціальними реаліями. Драматург використовує класичні комедійні

прийоми: *quid pro quo* (непорозуміння через помилкову ідентифікацію), гротескне загострення характерів, контрастне зіставлення персонажів. Водночас він збагачує побутову комедію психологічною мотивацією вчинків, що наближає жанр до реалістичної драми [5].

Еволюція драматургічної манери Карпенка-Карого закономірно привела до трансформації побутової комедії у сатиричну. П'єси «Розумний і дурень» «Хазяїн» «Суєта» позначені посиленням критичного пафосу, загостренням соціальних конфліктів, викривальним зображенням суспільних вад. Жанрова специфіка сатиричної комедії Карпенка-Карого полягає у поєднанні викривального змісту з розважальною формою. Комізм ситуацій не знижує серйозності соціального діагнозу, натомість робить його доступнішим для глядацького сприйняття. Як зазначає дослідниця Л. Танюк, «сатира Карпенка-Карого – це сміх крізь обурення, комедія з трагічним присмаком» [4].

Вершиною досягнення Карпенка-Карого у жанрі драми є п'єса «Безталанна». Тут драматург остаточно відходить від етнографічної описовості та комедійної умовності, створюючи багатовимірні характери, поглиблюючи психологічну мотивацію вчинків. «Безталанна» репрезентує тип соціально-психологічної драми, де конфлікт виникає на перетині особистісних прагнень та суспільних обмежень. Жанрова природа «Безталанної» складна та багатопланова. Твір містить елементи побутової драми (конфлікт у патріархальній родині), соціальної драми (критика станових упереджень), психологічної драми (внутрішня боротьба героїні). Фінал п'єси – самогубство Ганни – надає твору трагічного звучання, проте це не класична трагедія, оскільки конфлікт не має метафізичного виміру, а зумовлений конкретними соціальними обставинами[1].

Окремі твори Карпенка-Карого демонструють синтез драматичного та комедійного начал, що дозволяє означити їх як трагікомедії. Жанрова гібридність цих п'єс відповідає складності зображуваних життєвих ситуацій,

неоднозначності характерів персонажів. Трагікомізм у Карпенка-Карого виникає не лише з чергування різнотональних епізодів, а й з амбівалентності самих персонажів. Терентій Пузир («Суєта») водночас смішний та жалюгідний; його фанатична прихильність до накопичення викликає і сміх, і співчуття. Такий підхід руйнує жанрові стереотипи, створюючи складний естетичний ефект [3].

Драматургічна спадщина Івана Карпенка-Карого демонструє широку жанрову еволюцію від етнографізму до психологічного реалізму, охоплюючи форми від побутової комедії до соціально-психологічної драми. Модифікуючи традиційні канони, автор збагатив комедію жорсткою сатирою, а в драматичному жанрі досяг вершини через створення глибоких характерів і конфліктів. Особливістю його підходу став синтез жанрових начал та започаткування гібридних форм (трагікомедії), що дозволило органічно поєднати національну тематику з універсальними європейськими моделями.

Ця жанрова універсальність була зумовлена потребами формування репертуару українського театру, прагненням осмислити суспільні трансформації та орієнтацією на світові естетичні стандарти. Експерименти письменника довели високий потенціал національної літератури та заклали підвалини для модерної драми ХХ століття. Зокрема, його художні здобутки суттєво вплинули на подальший розвиток театральної естетики Лесі Українки, Володимира Винниченка та Миколи Куліша.

Список використаних джерел

1. Бондарева О. Є. Іван Карпенко-Карий і розвиток української реалістичної драми. Київ: Наукова думка, 1985. 268 с.
2. Історія української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст.: у 2 кн. / за ред. О. Д. Гнідан. Київ: Либідь, 2006. Кн. 1. 464 с.

3. Малютіна Н. П. Жанрово-стильова своєрідність драматургії Івана Карпенка-Карого: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Дніпропетровськ, 2004. 20 с.
4. Саксаганський П. К. Думки про театр. Харків: Рух, 1929. 187 с.
5. Стаднійчук Й. Драматургія Карпенка-Карого. Київ: Держлітвидав УРСР, 1960. 312 с.